

In gesprek over natuurinclusieve landbouw in het Drentsche Aa-gebied'

Transitie Landbouw en Bio-economie
Drentsche Aa

Deelrapportage

Annemarie Dekker (CLM)

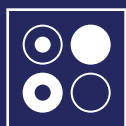
Bodem

Water

Klimaat

Biodiversiteit

Onderzoeken

CLM-1127

CLM Onderzoek en Advies
November, 2022
CLM-publicatienummer: 1127

Dit is een deelrapportage van het project Transitie Landbouw en Bio-Economie Drentsche Aa, in opdracht van Agrarische Natuur Drenthe en mede-uitvoerders Geertje Enting Landbouw & Omgeving en Sikke Meerman.

Opdrachtgever: Agrarische Natuur Drenthe

Financiering project Transitie Landbouw en Bio-Economie Drentsche Aa: provincie Drenthe en Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO)

Auteur: Annemarie Dekker

Foto omslag: Impressie van het gebied

CLM Onderzoek en Advies
Gutenbergweg 1
4104 BA Culemborg

Postbus 62
4100 AB Culemborg

www.clm.nl
0345-470700

In gesprek over natuurinclusieve landbouw in het Drentsche Aa- gebied

Transitie Landbouw en
Bio-economie
Drentsche Aa

INHOUD

1.	Inleiding en werkwijze	3
1.1	Doel van de interviews	3
1.2	Selectie van gesprekspartners	4
1.3	Vragenlijst	4
1.4	Definitie Natuurinclusieve landbouw	4
1.5	Indeling verslag	5
2.	Resultaten	6
2.1	Bedrijfssituatie	6
2.2	Het begrip NIL	6
2.3	Ervaringen met NIL heden/verleden	8
2.4	Wensen en mogelijkheden voor NIL in de toekomst	15
2.5	Vragen, ideeën en suggesties voor de Proeftuin NIL	17

1. INLEIDING EN WERKWIJZE

Voor het project Transitie Landbouw Drentsche Aa zijn 9 gesprekken gevoerd met 7 agrariërs en 2 terreinbeherende organisaties (TBO's), in maart 2022, over natuurinclusieve landbouw (NIL) in het Drentsche Aa gebied. In dit inleidende hoofdstuk gaan wij in op het doel van de gesprekken en de gevolgde werkwijze.

1.1 Doel van de interviews

Doel van de gesprekken is te inventariseren welke ervaringen agrariërs en TBO's al hebben met natuurinclusieve landbouw: welke maatregelen passen zij al toe en hoe vinden ze dat deze uitwerken in de praktijk? Daarnaast willen wij zicht krijgen op wensen en mogelijkheden om meer natuurinclusieve maatregelen te nemen in de toekomst.

De 9 interviews zijn gehouden samen met Ruben Burgler, stagiair bij Agrarische Natuur Drenthe (AND), die aansluitend nog gesprekken gevoerd heeft met 24 agrariërs.

De informatie die op deze manier uit het gebied is opgehaald is gebruikt om:

1. Een enquête op te stellen voor alle agrariërs in het Drentsche Aa gebied.
2. Het Expertteam en de Community of Practice te informeren.¹
3. Inzicht te krijgen of agrariërs in 2022 en/of 2023 mee willen doen aan veldexperimenten binnen de Proeftuin NIL Drentsche Aa (uit het programma Boer Burger en Natuur Drenthe (BBND), onderdeel Gebiedsgerichte Samenwerking) en aan wat voor type NIL-maatregel zij denken.

¹ Deze twee groepen zijn geformeerd voor afstemming, inbreng van expertise, het bijeenbrengen van stakeholders en het reflecteren op tussentijdse resultaten van beide projecten. In het Expertteam zijn verschillende stakeholders vertegenwoordigd (twee agrariërs, Land- en TuinbouwOrganisatie Nederland (LTO), StaatsBosBeheer (SBB), Waterschap Aa en Hunze, Landschapsbeheer Drenthe en CLM); de Community of Practice bestaat uit een groep actief betrokken agrariërs.

1.2 Selectie van gesprekspartners

Vanuit het project is een lijst samengesteld van agrariërs waarbij rekening is gehouden met spreiding over het gebied en de verschillen tussen de bedrijven ((melk)veehouders, akkerbouwers en agrariërs met een gemengd bedrijf). Bij het benaderen van de agrariërs bleek dat ze allemaal zonder meer bereid waren mee te werken, één boer twijfelde aanvankelijk, maar besloot, toen hij zelf meer informatie had verkregen, ook mee te doen.

1.3 Vragenlijst

De gesprekken zijn gevoerd aan de hand van een vooraf opgestelde vragenlijst, met open vragen. Door open vragen te stellen, onbevangen en onbevooroordeeld, kan nieuwe, onverwachte informatie worden verkregen. Afhankelijk van de antwoorden van de geïnterviewde, kunnen specifieke vervolgvragen gesteld worden. De gesprekken hebben daarmee het karakter van een diepte-interview.

Om in gesprek te kunnen gaan over NIL is niet alleen gevraagd naar ervaringen met concrete NIL-maatregelen. We hebben ook in bredere zin gevraagd naar de manier waarop een agrariër zijn/haar bedrijf runt en de manier waarop een TBO zijn/haar natuurgebieden beheert en monitort. Ook is gevraagd naar vragen, ideeën en suggesties voor het project Proeftuin NIL Drentsche Aa, het project dat in het verlengde ligt van het project Transitie Landbouw en Bio-economie Drentsche Aa.

1.4 Definitie Natuurinclusieve landbouw

De definitie voor natuurinclusieve landbouw, zoals gehanteerd binnen dit project luidt als volgt:

Natuurinclusieve landbouw is een economisch rendabele landbouw, die optimaal beheer van natuurlijke hulpbronnen duurzaam integreert in de bedrijfsvoering, inclusief zorg voor ecologische functies, de biodiversiteit op en om het bedrijf en de belevingswaarde van het landschap.

Het Louis Bolk Instituut definieert 4 NIL-niveaus, van niveau 0 (gangbare landbouw), tot niveau 3 (volledig natuurinclusieve landbouw). Bedrijven op niveau 0 zijn nog niet actief bezig met NIL. Bedrijven op niveau 1 voeren al één of enkele maatregelen uit, bedrijven op niveau 2 integreren natuurinclusiviteit in de bedrijfsvoering en bedrijven op niveau 3 zijn volledig natuurinclusief, met gesloten kringlopen en een bedrijf dat past in de omgeving

Figuur 1 Praatplaat, was getekend: Esther van der Linden.

1.5 Indeling verslag

Dit verslag kent dezelfde indeling als de vragenlijst. Achtereenvolgens komen aan de orde:

1. Bedrijfssituatie
2. Het begrip NIL
3. Ervaringen met NIL in heden en/of verleden
4. Wensen en mogelijkheden t.a.v. NIL in de toekomst
5. Vragen, ideeën en suggesties voor de Proeftuin NIL

De informatie die is opgehaald bij de agrariërs wordt afgewisseld met de informatie verkregen van de TBO's. Omdat is afgesproken de gegevens anoniem te verwerken, worden in dit verslag geen namen genoemd. Uitspraken die tijdens gesprekken gedaan zijn worden tussen aanhalingstekens weergegeven, zonder aan te geven wie deze uitspraak gedaan heeft.

2.RESULTATEN

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de informatie die met behulp van 9 interviews in het gebied is opgehaald.

2.1 Bedrijfsituatie

Er is gesproken met 7 agrariërs. Drie van hen hebben een melkveebedrijf, twee een gemengd bedrijf en twee een akkerbouwbedrijf. De bedrijven verschillen sterk qua omvang: van 65 tot 180 ha. De agrariërs werken vrijwel allemaal samen met één of meer collega's in de buurt, vaak in de vorm van grondruil. Qua grondsoort hebben zij te maken met een grote variatie tussen kavels. De voor de akkerbouw meest geschikte gronden zijn de esgronden. Veel percelen zijn zand op leem, waarbij de leemlaag op verschillende dieptes kan zitten. De minst geschikte gronden voor de akkerbouw zijn de veengronden. Deze percelen liggen vaak langs een natuurlijke waterloop.

De TBO's hebben te maken met duidelijk omschreven natuurdoelen die zijn vastgelegd in beheertypen. Het gaat met name om de beheertypen 'kruiden- en faunarijk grasland', 'kruiden en faunarijke natuurakker', 'schraalgrasland' en 'natte en droge heide'. De TBO's proberen zo goed mogelijk het daarbij behorende beheer uit te voeren.

2.2 Het begrip NIL

Na het voorlezen van de definitie van NIL, die we in dit project gebruiken (een economisch rendabele landbouw, die optimaal beheer van natuurlijke hulpbronnen duurzaam integreert in de bedrijfsvoering, inclusief zorg voor ecologische functies, de biodiversiteit op en om het bedrijf en de belevingswaarde van het landschap) hebben we vragen gesteld als: Bent u bekend met NIL? En wat verstaat u zelf onder NIL?

Drie van de zeven agrariërs geven aan zonder meer interesse in NIL te hebben en er meer over te willen weten en te willen kijken wat ze meer kunnen doen. 'Die kant moeten we wel op, dat is wel de toekomst, het roer moet om.' Eén agrariër zegt: 'ik heb er te weinig beeld bij'.

Alle agrariërs laten weten het begrip NIL niet duidelijk genoeg te vinden. Wat valt eronder en wat niet? Het lijkt een ruim begrip. 'Je kunt er alle kanten mee op.'

Alle agrariërs vragen zich af welke natuur inclusief zou moeten worden op hun bedrijf. Ze vinden de natuur in de natuurgebieden geen goed voorbeeld. 'Dat noemen ze dan natuur.'

Agrariërs wijzen op planten als pitrus, ridderzuring, akkerdistel en jacobs-kruiskruid in natuurgebieden. Zij treffen deze aan op gronden die zij pachten (waar ze zelf deze planten moeten verwijderen) en/of merken dat dergelijke planten uitzaaien uit de natuurgebieden. Ook vermoeden zij dat er zaden meekomen in het natuurmaaisel dat zij van een TBO afnemen.

Qua zoogdieren uiten zij zorgen over de aanwezigheid van vos en das, die beiden holen graven in het land, en ook over de wolf die al in de omgeving wordt waargenomen. Agrariërs die aan weidevogelbeheer doen, raken gefrustreerd omdat zij zien dat veel pullen worden gepakt door predatoren als kraai en ooievaar.

In het algemeen zetten de agrariërs vraagtekens bij de kwaliteit van de natuur en ook bij de manier waarop de natuur beheerd wordt. Ze vinden natuur in Nederland erg 'door mensen bedacht en gemaakt', 'meer een soort cultuur'. Bovendien zien ze veel soorten die in de natuur domineren en vinden dat strijdig met het idee van biodiversiteit. Ze denken dat door beter beheer de natuur natuurlijker kan worden en de overlast voor de landbouw dan minder zal zijn. Agrariërs willen graag minder spuiten, maar vanwege de onkruiddruk vanuit de natuurgebieden zien ze zich daar wel toe genoodzaakt.

Daarbij komt dat beheerdoelstellingen van natuurgebieden in de ogen van sommige agrariërs regelmatig gewijzigd worden. Eén agrariër heeft voor een nabijgelegen natuurgebied de doelstelling 3x zien wijzigen en vindt dat de communicatie vanuit de TBO daarover tekortschiet. Agrariërs vinden het belangrijk goed op de hoogte te worden gebracht van natuurdoelstellingen en veranderingen daarin, omdat de nabijgelegen natuur en de wijze van natuurbeheer grote consequenties voor hen kunnen hebben. Zo hebben agrariërs te maken met vernatting en soms ook met kwel door verhoging van de waterstand.

Andere reacties die door meer agrariërs werden gegeven:

- a. We doen al zoveel om het goed te doen. We proberen al de kringloop te sluiten, minder te bemesten, minder te spuiten, maar dan is dat weer niet goed genoeg. 'We worden teveel op de vingers getikt.' 'Er wordt teveel van de boeren gevraagd.' 'En wat we al doen wordt te weinig gewaardeerd. Gemengde bedrijven komen bijvoorbeeld niet voor derogatie in aanmerking, en prijzen voor brandstof en grondstoffen zijn hoog en de prijs die je voor je product krijgt erg laag.'

- b. Het is moeilijk om steeds weer mee te gaan in ander beleid. Het is lastig om een planning voor de langere termijn te maken, want het beleid verandert steeds. Nu komt het nieuwe GLB eraan en we hebben al de 7^e nitraatrichtlijn. Dat geeft veel onzekerheid. Je moet steeds weer schakelen, maar weet niet waarnaartoe.
- c. Het is geen goede tijd om natuurinclusief te gaan werken. Met de oorlog in Oekraïne is het belang van voedselzekerheid, voedselproductie in eigen land belangrijker.

De twee TBO's zijn positief over het concept natuurinclusieve landbouw. Ze zien wel grote verschillen tussen de werkwijzen in de landbouw en hun eigen natuurbeheer, maar proberen wel zoveel mogelijk samenwerking met boeren op te zoeken. Ze verpachten percelen aan agrariërs, meestal grasland voor beweiding, een enkele keer gaat het om een akker. De grootste TBO in het gebied, SBB, verpacht ongeveer een kwart van haar grond aan iets meer dan 100 agrariërs. Alle percelen behoren tot het Natuur Netwerk Nederland (NNN), bijna alles is bovendien Natura 2000 Drentsche Aa. Bij Stichting Het Drentse Landschap gaat het in dit gebied maar om enkele pachters. Het maaien van percelen en het schonen van sloten en het slootkantbeheer houden de TBO's in eigen beheer. Het maaien in natuurterreinen levert natuurmaaisel op. De TBO's stellen dit gratis ter beschikking aan agrariërs en leveren het ook bij hen thuis af.

De TBO's zien natuurinclusieve landbouw als een kans voor een meer duurzame voedselproductie en verwachten daarnaast positieve effecten voor de natuurgebieden en natuurlijke waterlopen. Een meer extensieve landbouw (met minder bemesting en minder gewasbeschermingsmiddelen) zal bijdragen aan een hogere kwaliteit van de natuur. Vertegenwoordigers van SBB, de TBO met veruit de meeste hectares in het gebied, noemen een aantal mooie voorbeelden van boeren die natuurinclusief werken. Een medewerker vraagt zich af wat dit project nou kan toevoegen aan dat wat er al gebeurt op basis van het Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb) en het programma BBND al gebeurt. 'Het zou mooi zijn als er nu iets extra's op gang gebracht wordt.'

2.3 Ervaringen met NIL heden/verleden

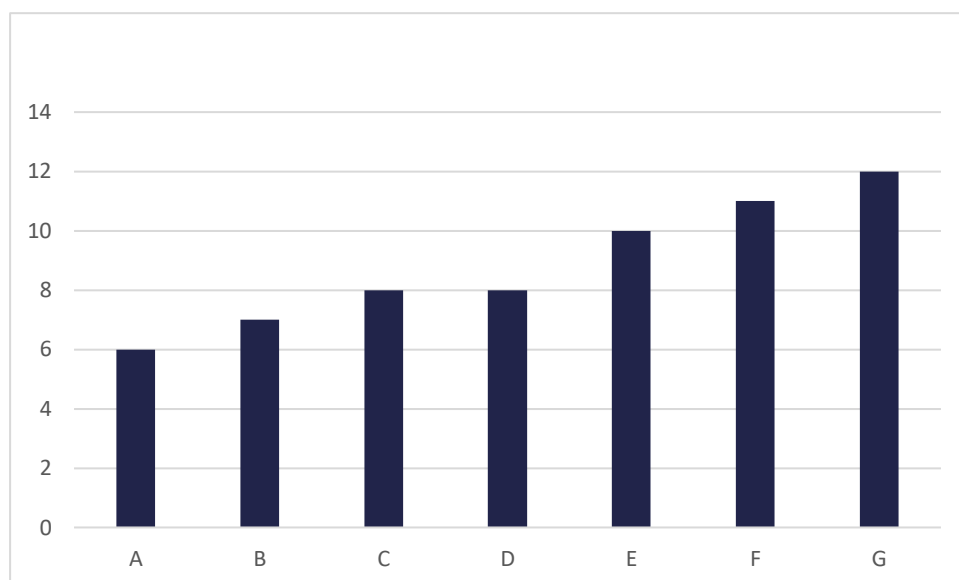
De agrariërs is gevraagd voorbeelden te noemen van activiteiten die in hun ogen passen bij natuurinclusieve landbouw en die zij zelf ondernemen of in het recente verleden ondernomen hebben. Alle voorbeelden nemen we mee in dit onderzoek, er zijn geen voorbeelden 'afgekeurd', omdat ze niet binnen de voor dit project gehanteerde definitie zouden vallen. Het gaat er bij deze vraag om, om te horen hoe in de dagelijkse praktijk gedacht wordt over NIL. Een van onze vragen was: 'Wat verstaat u onder NIL?'

De agrariërs is gevraagd voorbeelden te noemen van activiteiten die in hun ogen passen bij natuurinclusieve landbouw en die zij zelf ondernemen of in

het recente verleden ondernomen hebben. De geïnterviewde agrariërs noemden vervolgens verschillende voorbeelden.

In onderstaande figuur is het aantal genoemde voorbeelden voor de zeven geïnterviewde agrariërs weergegeven. Daarbij is aan de agrariërs een letter toegekend, afhankelijk van het aantal voorbeelden dat de agrariërs gaven. Agrariër A noemde 6 voorbeelden, agrariër G noemde er 12. Op deze manier kan de informatie die zij gaven ook het beste anoniem worden weergegeven. In de volgende paragraaf, waar we wensen en mogelijkheden voor NIL-maatregelen in de toekomst bespreken, zullen we de agrariërs op dezelfde manier anoniem, alleen met een letter noemen.

In onderstaande figuur is weergegeven hoeveel voorbeelden de geïnterviewde agrariërs noemden.

Figuur 2 Aantal voorbeelden dat de geïnterviewde agrariërs noemden

De voorbeelden die de boeren genoemd hebben, geven aan welke bestaande en eerdere activiteiten zij vinden passen bij natuurinclusieve landbouw. Voorbeelden van activiteiten die boeren ondernemen op basis van Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) en Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) zijn meegenomen.

Het is nadrukkelijk niet de bedoeling agrariërs met een score te beoordelen. Het is niet zo dat een agrariërs die veel voorbeelden gaf een betere, of meer natuurinclusieve agrariër is.

Het feit dat de ene agrariër meer voorbeelden geeft dan de andere agrariër kan ook andere oorzaken hebben:

1. Er is gewerkt met open interviews met open vragen. Het zou kunnen zijn dat agrariërs meer doen dat past bij natuurinclusieve landbouw dan ze verteld hebben. De een vertelt misschien wat makkelijker, een andere agrariër had misschien meer verteld als gewerkt was met een gestructureerde vragenlijst. Ook de onduidelijkheid rond het begrip NIL speelt mogelijk een rol.
2. Agrariërs mochten voorbeelden noemen van activiteiten in het heden of in het recente verleden. Agrariërs die veel verschillende dingen geprobeerd hebben kunnen meer voorbeelden noemen. Dat geeft een bredere range van activiteiten, maar wil niet zeggen dat deze boeren al deze activiteiten tegelijkertijd uitvoeren. Het gaat soms ook om dingen die ze 1 keer geprobeerd hebben en vervolgens mee gestopt zijn.

Belangrijk is verder te realiseren dat we geen kwantitatief beeld schetsen. Een voorbeeld noemen levert 1 punt op, ongeacht de duur van de activiteit en het areaal waarop deze betrekking heeft/had. In de praktijk maakt het natuurlijk wel uit of de activiteit eenmalig is geprobeerd of meerjarig in de praktijk wordt gebracht en of deze betrekking heeft op een klein perceel of op het hele bedrijf.

De specifieke maatregelen waarmee agrariërs aangeven ervaring te hebben zijn weergegeven in tabel 1 op de volgende pagina.

Grondruil (voor verruiming gewasrotatie): alle 7 agrariërs doen aan grondruil met collega's. In het Drentsche Aa gebied komt grondruil vanouds veel voor onder zowel gemengde, akkerbouw- als melkveebedrijven. Agrariërs benadrukken dat zo'n werkwijze past binnen natuurinclusieve landbouw: er wordt gewerkt met lokale kringlopen en door samenwerking is een betere vruchtwisseling mogelijk. Agrariërs E en F gaven duidelijk aan dat een ruimere gewasrotatie belangrijk is voor een goede bodemkwaliteit en voor het onderdrukken van ziekten en plagen, waardoor minder gewasbeschermingsmiddelen (GBM) nodig zijn.

Groenbemester: 4 agrariërs (akkerbouwers en agrariërs met een gemengd bedrijf) gebruiken groenbemesters. Ze zijn daar in het algemeen niet positief over, maar doen het om in aanmerking te komen voor de GLB-gelden. Eén van hen vindt een groenbemester na mais en na tarwe wel goed werken. Alle 4 prefereren na aardappelteelt een periode van zwarte braak. 'De kleine

aardappeltjes die je ‘knoeit’ moeten ’s winters kapotvriezen.² Ook kom je door winterbraak beter van je cysten af. Als je niet van je knoeiaardappelen of cysten afkomt, dan moet je daar weer tegen spuiten.’

Tabel 1 Specifieke maatregelen waarmee agrariërs aangeven ervaring te hebben

Maatregel	Agrariërs (geanonimiseerd)							Totaal
	A	B	C	D	E	F	G	
Grondruil	1	1	1	1	1	1	1	7
Groenbemester	0	0	1	0	1	1	1	4
Natuurmaaisel	1	1	1	1	1	0	1	6
Robuuste aardappelrassen	0	0	1	0	0	1	1	3
Vermindering gebruik GWB	0	0	1	1	0	1	1	4
Groene middelen	0	0	0	0	1	1	1	3
Mechanische onkruidbestrijding	1	0	0	0	0	1	0	2
Bufferstroken	0	0	1	1	1	1	1	5
Bloemrijke akker	0	0	0	0	0	1	0	1
Gras/klaver	1	1	0	1	1	0	1	5
Gras met meer vlinderbloemigen	0	0	0	0	1	0	0	1
Kruidenrijk grasland	0	0	0	0	0	0	1	1
Hooiland	0	1	0	0	0	1	0	2
Gefaseerd maaien	0	1	0	0	0	0	0	1
Winterrogge	0	0	1	0	1	0	0	2
Combinatieteelt graan/peulvrucht	0	0	0	0	0	0	1	1
Vermindering mestgebruik	0	0	0	1	0	0	1	2
Gebruik ruige mest	0	1	0	0	1	0	0	2
Beter bodembeheer	0	0	0	1	0	0	0	1
Tagetes	0	0	0	0	0	1	0	1
Weidevogelbeheer	1	1	0	0	0	0	0	2
Pacht sbb	1	0	1	1	1	1	1	6
Totaal	5	6	7	7	9	10	11	55

Natuurmaaisel: 6 van de 7 agrariërs noemden dit als voorbeeld. Vier van hen zijn er positief over. Een akkerbouwer gebruikt al 20 jaar lang circa 5.000 kuub per jaar. Het verhoogt de organische stof en verbetert het watervasthoudend vermogen van de grond. Twee agrariërs hebben in het verleden

² Het gaat hier om zg. verliesaardappelen die in het jaar daarop, in het volggewas, voor aardappelopslag zorgen.

natuurmaaisel gebruikt, maar zijn ermee gestopt omdat ze vinden dat door de zaden in het maaisel de onkruiddruk omhoog gaat.

Eén agrariër geeft aan het vervelend te vinden dat je elk jaar opnieuw moet intekenen en dan maar moet afwachten of het wel of niet komt.

SBB legt ons uit dat de hoeveelheid maaisel dat van hun terreinen afkomt van jaar tot jaar kan verschillen.

Robuuste aardappelrassen: aardappeltelers hebben hiermee gewerkt. Ze merken dat ze met resistente rassen als Avito en Avenger minder hoeven te spuiten, maar lopen er tegenaan dat de aardappels moeilijker te bewaren zijn en sneller stootschade oplopen, vanwege de dunne schil. Twee van hen gaan ermee verder, de derde even niet, maar staat er wel voor open om dit in de toekomst te doen.

Vermindering gebruik GWB: 4 agrariërs geven uit zichzelf aan te proberen minder gewasbeschermingsmiddelen te gebruiken. Eén van hen zegt zelfs 40% minder te spuiten dan hij eerder deed.

Groene middelen: 3 agrariërs noemen gebruik van groene middelen als voorbeeld voor natuurinclusieve landbouw. Eén agrariër heeft het een jaar geprobeerd, was niet tevreden en is er weer mee gestopt. De andere 2 hebben met meer dan 1 groen middel gewerkt en blijven nieuwe opties overwegen.

Mechanische onkruidbestrijding: 2 agrariërs noemden dit als voorbeeld. Het kan best zijn dat, als hier meer expliciet naar gevraagd was, meer agrariërs hadden aangegeven dat zij ook mechanisch (of elektrisch) onkruid bestrijden. Geen enkele agrariër vaart geheel en al op mechanische (of elektrische) onkruidbestrijding. Allen geven aan dat gewasbeschermingsmiddelen hoe dan ook nodig zijn.

Bufferstroken: dit doen 5 van de agrariërs. Vier van hen doen dit met een vergoeding vanuit het ANLb, 1 van hen beheert een bufferstrook langs een maisperceel met een vergoeding vanuit het waterschap. Eén van de agrariërs merkt op dat als je de strook mooi wilt houden, deze wel moet beheren (maaien en bijzaaien). 'Als je dat niet doet, dan verdwijnen klaproos en margriet en houdt je alleen gras en klaver over.'

Bloemrijke akker: 1 agrariër start er dit jaar mee via Agrarische Natuur Drenthe. Naast typische akkerflora komen er onder andere groenbemesters te staan. Het gaat om een klein perceel.

Gras/klaver: 5 agrariërs hebben percelen met gras/klaver. De ervaringen hiermee zijn niet altijd positief. Eén van hen merkt dat als je na gras/klaver op hetzelfde perceel een gewas wilt telen, dat dan de witte klaver terug blijft komen. Een ander vindt het lastig om in te kuilen. Weer een ander geeft aan dat de klavers zich moeilijk handhaven als je te kort maait en/of als je veel met een trekker over het land rijdt.

Gras met meer vlinderbloemigen: dit heeft 1 agrariër geprobeerd. Hij vond het geen succes en is er weer mee gestopt. 'De kuil werd te zuur en de koeien vonden het niet lekker.'

Kruidenrijk grasland: 1 agrariër heeft hier ervaring mee op een deel van zijn graslanden en zet daar ook bewust alleen ruige mest in.

Hooiland: 2 agrariërs beheren een hooiland. Bij de ene gaat het om een hooiland van de Drentse drinkwaterleverancier WMD. De agrariër mag hier 2 snedes vanaf halen, maar vindt de kwaliteit van het maaisel op dit nattige, venige land maar matig; er staat onder andere pitrus. De andere agrariër maait hooi op een deel dat 1/7 van zijn totale areaal beslaat. Het hooi gaat naar paardenmaneges. Er is veel vraag naar. De agrariër is tevreden over de kwaliteit van het hooi.

Gefaseerd maaien: er is 1 agrariër die dit doet om in de zomer de koeien op stal steeds vers gras te kunnen voeren. Hij beoordeelt het als positief dat kuikens van weidevogels en jonge reeën tijdens het maaien altijd kunnen vluchten naar stukken waar het gras hoger staat.

Winterrogge: 2 agrariërs hebben dit geprobeerd, maar zijn er weer mee gestopt. De een zegt 'het levert niets op, de marktprijs is te laag'. De ander kreeg te maken met veel vrij levende alen.

Combinatieteelt graan/peulvrucht: 1 agrariër start dit jaar met combinatie-teelt tarwe-veldboon om dit te kunnen gebruiken als krachtvoer. Het is even afwachten of en hoe dit gaat bevallen.

Vermindering mestgebruik: 2 agrariërs geven zelf aan bewust minder mest te gebruiken. Ze willen niet meer gebruiken dan nodig is. Een van hen heeft meegedaan met het project 'Grondig boeren met mais' van Wageningen University and Research (WUR) en heeft daar geleerd dat je voor de teelt van maïs met een lagere dosering mest toe kan.

Gebruik ruige mest: 2 agrariërs noemen gebruik van ruige mest en zijn daar tevreden over.

Beter bodembeheer: 1 agrariër heeft tijdens het interview benoemd dat hij probeert de grond minder te bewerken, al geeft hij aan dat ploegen, vanwege de onkruiddruk, toch periodiek nodig blijft.

Tagetes: 1 agrariër heeft sinds 2 jaar tagetes, vooral tegen alen en cysten. Hij denkt langer nodig te hebben om te kunnen beoordelen wat het doet.

Weidevogelbeheer: 2 agrariërs doen aan weidevogelbeheer via Agrarische Natuur Drenthe. Ze vinden hun land zeker geschikt voor weidevogels, maar 'de aardigheid is eraf'. De overleving van de kuikens is gering, vooral door de predatie door veel verschillende vogels (onder andere de ooievaar). 'Het is dweilen met de kraan open', zegt een van hen.

Pacht SBB: van de ondervraagde agrariërs hebben er 4 een pachtrelatie met SBB, 2 van hen hebben dat een lange tijd gehad. Ze willen graag gronden pachten van SBB of een andere TBO, maar hebben wel vragen over de samenwerking:

- Er is te weinig interactie: de agrariërs die wij gesproken hebben vinden dat SBB hen eenzijdig eisen oplegt en het onderlinge contact 'moeizaam' en 'stroef' verloopt, ze krijgen soms geen antwoord op vragen en het is moeilijk om afspraken te maken. De agrariërs zouden meer duidelijkheid en meer openheid willen en afspraken over pacht ook voor langere tijd willen maken. 'Het contact met lokale medewerkers van SBB loopt wel goed, maar die hebben niets te zeggen en die beslissen niet. Die zijn afhankelijk van het hoofdkantoor.'
- De agrariërs begrijpen niet waarom zij een pachtprijs moeten betalen en moeten betalen voor een verplichte cursus en daar 6-8 dagdelen voor vrij moeten maken. Ze vinden dat zij SBB ook een dienst leveren: bijdragen aan het beheer van natuurgebieden. Pachten om niet of tegen een geringe vergoeding zouden zij meer passend vinden.
- Agrariërs worstelen met het feit dat je in natuurgebieden je jongvee niet mag ontwormen. 'Het zijn natte gronden, de kans op ziektes is groter. Bovendien is het schraal land en loopt het jongvee daar een fosfaatgebrek op.'

Medewerkers van SBB geven aan dat hun beleid landelijk is om vooral samenwerking te zoeken met boeren die richting NIL-niveau 2-3 willen gaan. SBB wil hen daarin ondersteunen en qua pacht ook langjarige zekerheid bieden. Vooralsnog is het vooral een zoektocht en vinden gesprekken plaats

met boeren die deze kant op willen. Stichting Het Drentse Landschap is vooral bezig de samenwerking met agrariërs vorm te geven in het Hunzedal, waar ook de Hunze weer zijn min of meer oorspronkelijk loop zal krijgen.

Een aantal agrariërs pacht niet alleen van SBB, drie van hen pachten ook van Prolander. Eén van hen pacht bovendien nog grond van de Gemeente Assen. Ook zijn er agrariërs die grond pachten van familie of particulieren. Omdat het hier gaat om uiteenlopende vormen van grondgebruik en beheer hebben wij deze in het overzicht van genoemde NIL-maatregelen buiten beschouwing gelaten.

2.4 Wensen en mogelijkheden voor NIL in de toekomst

Agrariërs is gevraagd om 3 NIL-maatregelen te noemen die zij in de toekomst wel zouden willen proberen. Deze vraag riep opnieuw de vraag op: wat hoort nou bij NIL en wat niet?

In de gesprekken hebben wij daarom voorbeelden genoemd die zijn opgenomen in de matrix en op de eerder opgestelde groslijst. Daarnaast is er de mogelijkheid geboden om zelf met mogelijke NIL-maatregelen te komen.

De agrariërs lopen we nu een voor een langs, beginnend bij agrariër A en eindigend bij agrariër G. Daarbij moet worden opgemerkt dat een aantal agrariërs meer dan 3 mogelijkheden heeft genoemd.

Agrariër A: vond het 't moeilijkst om aan te geven wat hij in de toekomst op gebied van NIL zou willen proberen.

- A.1. Kerende groundbewerking, omdat dat toch het beste werkt tegen onkruiden.
- A.2. Mogelijk eigen eiwitproductie, bijvoorbeeld een combinatie van tarwe-veldboon, 'maar dan moeten de gewassen wel bij elkaar passen'.
Bovendien zou de teelt van bonen ten koste gaan van de maisteelt.
- A.3. Combinatie mais/peulvrucht besproken. 'Er is het gevaar dat ze niet tegelijk rijp zijn.'

Agrariër B:

- B.1. Bovenaan zijn lijst staat een stuk grond van SBB gebruiken als hooiland en voor weidevogels. De boer heeft eerder geprobeerd een stuk te kunnen pachten bij SBB, maar dat lukte niet.
- B.2. De agrariër zou beter willen weten hoe je het natuurlijk maaisel goed kan laten composteren, voordat je het uitrijdt over je land.

B.3. Kruidenrijk grasland, maar de agrariër heeft hier veel vragen over. 'Hoe gaat het met maaien en kun je het inkuilen?'

Agrariër C:

- C.1. Zou mee willen doen aan een proef met Serenade in de teelt van zetmeel-aardappelen. Hij is hoe dan ook enthousiast over groene middelen. 'De hele sector zit erop te wachten.'
- C.2. Teelt van boekweit op een overhoekje. 'Dat hoeft niet productief te zijn. Kan ook interessant zijn voor fazant en patrijs.'
- C.3. Groen middel tegen de larven van de Coloradokever.
- C.4. Mechanische onkruidbestrijding. 'Lastig is dat de grond droogte- en stuifgevoelig is en tijdens de bewerking CO₂ de lucht in vliegt.'
- C.5. Bestrijden spint in aardappelen met spintmijt.

Agrariër D:

- D.1. Samenwerking met SBB, eventueel ook kavelruil.
- D.2. Kruidenrijk grasland.
- D.3. Veldbonen
- D.4. Samenwerking met een akkerbouwer.

Agrariër E:

- E.1. Wintergranen op natuurland.
- E.2. Vleesvee als grazers op natuurland. De agrariër zou wel een beheersboerderij willen hebben.
- E.3. Veldbonen op natuurland.

Agrariër F:

- F.1. Met robots onkruid detecteren en selectief spuiten of wieden.
- F.2. Groenbemesters.
- F.3. Kruidenrijk grasland.
- F.4. Champost/groencompost. De agrariër wil geen natuurmaaisel vanwege de onkruiddruk die dat geeft.
- F.5. Groen middel tegen meeldauw en uienvlieg.

Agrariër G:

- G.1. Groen middel tegen meeldauw en uienvlieg.
- G.2. Groen middel tegen larven van de Coloradokever.
- G.3. Teelt van vlas en/of hennep t.b.v. bouwmaterialen.
- G.4. Biogasinstallatie, samen met collega's, met gebruikmaking van natuurmaaisel en mest.

De TBO's noemen als mogelijke NIL-maatregelen voor de toekomst vogelakkers en vogelakkerranden. Ook hopen ze dat er in de toekomst geen drijfmest meer gebruikt hoeft te worden en geen chemie. Extensieve veeteelt met kruidenrijk grasland, beweiding en ruige mest en granen en akkerflora passen in hun optiek bij NIL. Gewassen als vlas, hennep en haver passen cultuurhistorisch ook in het gebied, luzerne eigenlijk niet. Bollenteelt vinden zij ook niet passen bij NIL. Ze hopen dat er een soort vliegwieleffect op gang komt en het in de toekomst mogelijk wordt om stappen te zetten om extensiever te gaan boeren.

2.5 Vragen, ideeën en suggesties voor de Proeftuin NIL

Geen van de agrariërs zegt niet na te willen denken over NIL in de toekomst. Het is opnieuw lastig om de agrariërs onderling te vergelijken. Een mogelijke maatregel noemen is één ding, deze in de praktijk brengen is iets anders. En in welke mate zou een agrariër een NIL-maatregel in de praktijk willen brengen? En wat is ervoor nodig om die stap te kunnen zetten?

Agrariër A, die mogelijk iets met combinatieteelten zou willen, wil vooraf zekerheid: 'beide teelten moeten slagen.'

Hij durft echter niet goed te experimenteren. Hij wil zijn derogatie niet inleveren. Hij wil ook geen maatregel moeten kiezen waar voorwaarden aan worden gesteld: 'als je hiervoor kiest, dan mag je niet meer ploegen of niet meer spuiten.' Hij voelt weinig speling om andere keuzes te maken dan hij nu maakt.

Agrariër B wil ook niet dat nieuwe maatregelen ten koste gaan van de derogatie. 'Vanwege de derogatie is er geen ruimte om te experimenteren.' Hij vindt ook dat er een betere beloning moet zijn voor het werk dat hij doet en voor zijn product. De boer wil ook pas aan dingen meedoen als het bewezen is dat het werkt en vooraf duidelijk is wat het kost en wat het opbrengt. Hij wil niet handelen in onzekerheid.

De agrariër vraagt ook aandacht voor de risico's van een experiment. 'Wat als het mis gaat?'

Agrariër C vindt het ook belangrijk dat er een betere vergoeding komt. 'Als niemand ervoor betalen wil, dan houdt het op.' Veldbonen groeien wel, maar brengen geen cent op.'

Agrariër D vindt het ook risicovol om mee te doen aan een experiment. 'Je haalt niet zomaar grond uit productie voor experimenten. Grond is daar te

duur voor.’ Staat open voor een maatregel ‘als het genoeg opbrengt en niet teveel werk is.’

Agrariër E is welwillend, maar ‘alleen als ’t wat oplevert’. Hij vindt het lastig om steeds weer nieuwe keuzes te moeten maken, als de regelgeving vanuit de overheid verandert. Voelt zich beperkt in zijn keuzevrijheid. En heeft last van een gebrek aan waardering en dan gaat het niet alleen om de financiële waardering. Wil weten waar hij aan toe is en wil keuzes kunnen maken waar je langere tijd op voort kunt bouwen.

Agrariër F vindt het ook moeilijk om te experimenteren. Nieuwe teelten moeten passen in het bouwplan en het bouwplan voor dit jaar is al rond. De kosten zijn hoog, het risico is groot. ‘Wat als je meedoet aan een proef en de proef mislukt en de nadelige effecten merk je niet alleen in het proefveld, maar op meer percelen?’

‘Als de keurmeesters zien dat je aardappels zijn aangetast door engerlingen of ritnaalden, dan worden ze afgekeurd en heb je wel je kosten gemaakt, maar heb je niet je inkomsten.’

Agrariër G vindt dat het roer om moet, het is tijd voor verandering en is bereid een zeker risico te lopen. Hij zou wel meer willen met natuurinclusieve landbouw, heeft overwogen om biologisch te gaan boeren. ‘Maar dan heb je meer mensen aan het werk op het land en moet je voldoende tijd hebben om deze goed te kunnen aansturen.’

Het benoemen van mogelijke NIL-maatregelen gaat hand in hand met willen vasthouden aan gangbare beheersvormen die in de regel niet tot natuur-inclusieve landbouw worden gerekend:

- Gebruik GWB: ‘Spuiten zal altijd nodig blijven’.
- Gebruik kunstmest
- Gebruik drijfmest: ‘Het liefst zonder deze te injecteren. Dat is funest voor het bodemleven. En de sleepslang is funest voor jonge haasjes en vogels.’
- Ploegen: alle agrariërs geven aan niet toe te kunnen met niet-kerende grondbewerking. ‘Ploegen is nodig anders kom je niet van je onkruiden af en heb je meer GBM nodig.’
- Zwarte braak (winterbraak) i.p.v. groenbemesters

CLM Onderzoek en Advies

Postadres

Postbus 62
4100 AB Culemborg

Bezoekadres

Gutenbergweg 1
4104 BA Culemborg

T 0345 470 700

www.clm.nl

Laat het goede groeien.